

Cite hărți anume și ce planse ziceți că a prezentat fiecare dintre voi pentru expoziție?

Când spui că a sosit trenul?

În concluzie, există în limba română îmbinări de cîte două propoziții aşa de strîns și de organic legate între ele, încit nu se pot analiza decît împreună. Astfel de îmbinări, care am propus să fie numite **sintexe sintactice**, încep fie cu pronume sau adverbe relative, fie cu pronume, adjective sau adverbe interrogative, fie cu pronume sau adjective

nehotărîte (oricine, oricât, -ă). Aceste pronume, adjective sau adverbe, deși au rol sintactic în cea de-a doua propoziție a sintezei, totuși nu se pot introduce în această propoziție din cauza conjuncției (că sau să) cu care aceasta se leagă de verbul primei propoziții, ceea ce face ca cele două propoziții să formeze o singură unitate sintactică, indivizibilă la analiza frazei. Majoritatea acestor **sintexe** sunt subordonate, cu excepția celor interogative.

Ion G. Diaconu

CÎTEVA PÂRERI DESPRE LIMBA LITERARĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-lea *

(I)

Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, o dată cu înmulțirea cărților românești, scriitorii încep să manifeste – chiar dacă numai incidental – o serie de preocupări noi, deosebit de importante pentru discuția teoretică asupra limbii, asupra limbii literare în special. Gheorghe Șincai susținea, la 1783, poate pentru intuția dată la noi, *ideea de normare a limbii comune pe baza limbii cărților*. În prefața la *Catechismul cel mare* el mărturisește sîrguința deosebită pe care a depus-o la alcătuirea cărții, în care a folosit cuvinte din regiunile unde se vorbește mai bine românește „numai ca prin normă . . . să se îndrepte și să se sporească și limba noastră”¹.

In același epocă apar și cele dinții preocupări teoretice privitoare la aspectul estetic al limbii scrise. În cunoșeuta sa gramatică, Ienăchiță Văcărescu subliniază aptitudinea limbii române pentru construcțiile impodobite, figurate: „îndestulată iaste limba noastră de alcătuiri figurale”². Ioan Molnar pune înaintea cititorilor, în manualul de retorică, „invățătura graiului frumos și a vorbei impodobită”; carteau urmărește să dea „povățuirile . . . cum poate limba ca să verse din rost cuvinte, nu cuvinte, ci mărgăritare, nu glasuri, ci tran-

dafiri”³. S-a trecut, deci, de la ideea limbajului fidel cu originalul (în traduceri) sau simplu și accesibil (în compunerile originale) la concepția limbajului impodobil, stilizat. Într-un prospect de tipărituri românești publicat în Ardeal, la 1795, se arată că apariția cărților proiectate „în limba prea vestitului neam rumunesc” va contribui, fără indoială, la „impodobirea stilului limbii”⁴.

Asemenea preocupări rămân totuși izolate în secolul al XVIII-lea; în schimb – ele se înmulțesc mult și devin complexe în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În această jumătate de secol s-au înfiripat primele concluzii mai clare asupra conceptului de limbă literară, asupra raporturilor limbii literare cu limba comună, cu graiurile regionale, asupra cultivării, îmbogățirii și unificării limbii române literare, asupra existenței și delimitării stilurilor limbii.

Dacă preocuparea marilor scriitori privind limba română literară a fost semnalată în mai multe rînduri la noi⁵ – mai ales aceea care depășește jumătatea secolului trecut – în schimb, pentru prima jumătate a aceluiși secol mărturiile culese sunt în general mai sărace, deși nu mai puțin importante. Aceste

* Rerorică adică învățătura și înțocmirea frumoasei cuvintări. Buda, 1798, p. 3 și 13.

¹ Catechismul cel mare. Blaj, 1783, p. 1–2.

² Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orânduirelor gramaticii românești. Rimnic, 1787, p. 125.

³ Cf. Ideosebi studiul recent de sinteză și antologia lui Gh. Bulgăru, *Scriitorii români despre limbă și stil*. București, 1957, 271 p.

mărturii său risipite pretutindeni, la scriitorii mari ca și la cei minori, în opere originale sau în traduceri, adesea confuze și contradictorii — dar uneori cu totul remarcabile prin justețea lor. Notele de față își propun să înșătișeze mai amănunțit frâmintările scriitorilor din prima jumătate a secolului al XIX-lea în jurul problemei limbii române literare; această perioadă marchează calea de tranziție spre maturitatea limbii române literare.

I. Heliade-Rădulescu și I. Genilie însearcă să definească, pentru intila dată, *noțiunea de limbă literară*. Pentru Heliade limba literară se confundă cu limba scrisă și este „*un dialect deosebit al literașilor,adică o alegeră și culegere de tot ce este mai frumos și mai clasic în deosebitele dialecte ale unei națiuni*”¹. Genilie este și mai aproape de adevăr; în 1846 el definea astfel limba literară: „*limba românească cea pură . . . correctă la criptură, pronunție sau rost, vorbe, structura lor, și la locuții sau fraze*”². De reținut, în aceste încercări de definiție, elementele esențiale ale noțiunii în discuție: *selecția și corectitudinea*.

În cărți cu conținut foarte divers, în periodice, în prefețe la traduceri, la tot pasul ne întâmpină mărturii asupra stării limbii române literare din această perioadă. Deși mărturiile sunt uneori contradictorii, rămîne impresia generală de săracie a limbii române: inaptitudinea ei de a exprima idei abstracte și nuanțe subtile provine, pentru acești scriitori, din rămînerea în urmă a culturii românești față de treptele la care ajunseseră țările marilor culturi. Într-un articol din *Albina românească* citim aceste afirmații semnificative: „*Nime va pretenda că limba românească, aşa precum au aflat-o anul 1830, este în stare a tâlcui cu precizie ideile deosebiteelor ramuri de științe și de măiestriei . . . drept aceea de datorie și de nevoie este și ni înnavuți limba prin toate mijloacile*”³. L. Repetă caracterizația limbă celor dintii producții teatrale românești drept „*o limbă abia ieșită din fașele sale*”⁴. La 1833 Georgie Vida arăta „*lipsa*

măiestriei de vorbă scrisă metodiceste” a limbii române⁵, iar I. Genilie, doi ani mai tîrziu, scria: „*acesta este intiuțul pas din zilele noastre, în cultura limbii și a învățăturilor la noi, a căror înaintare, fără indoială, este dateare atât bărbați traducători, compuitor și protector*”⁶. Cunoșcutul scriitor de opere științifice Ștefan Vasile Piscupescu mărturisea cu amărăciune, la 1843, greutatea de a scrie asemenea lucrări în limba românească a epocii: „*cu mare greutate și nevoie s-a scris și se scrie asemenea cărți, într-o limbă săracă de cuivinde, nealese, nestalornicile pe un înțeles și nerostile de științe*”⁷. În sfîrșit — George Săulescu se scuză, în prefața unui volum de versuri originale, pentru eventualele scăderi de limbă ale lucrării sale, scăderi care se explică prin „*bilitatea = [debilitatea] cunțitului . . . acum la începerea informărei [= formării]*” limbii române literare⁸.

Ici-colo încep să apară însă și unele păreri mai optimiste despre limba română literară, mai ales despre posibilitățile ei de viitor. „*Limba românească — scria la 1822 Diaconovici Loga — . . . a păstrat . . . părțile cele accele ce pot imbogăti limbă ca să o facem harnică de a pulea cu ea orice învățături și științe înalte . . . a le îcuprinde*”⁹. Zece ani mai tîrziu, într-un articol de sinteză publicat în *Curierul românesc*, Heliade arăta că limba românească „*a început iară a se hrăni, a prinde putere, a se împrumuta . . . și a veni în stare a în care se află astăzi, cind nu mai așteaptă decât indemnătici și învățăți meșteri să o imbogătească*”¹⁰. În 1839, un traducător al lui Chateaubriand trece în revistă starea trecută și prezentă a limbii românești și privește cu încredere virturile ei latente. În trecut: o limbă săracă și lipsită de „*expresii suficiente pentru multe idei*”;

¹ „*Foile pentru minte, inimă și literatură*”, II (1839), p. 64.

² Universu, 1846, decembrie 15, p. 202.

³ *Albina românească*, XI (1840), nr. 2, ianuarie 17, p. 8.

⁴ *Gazeta Teatrului Național*, I (1836), nr. 6, p. 50.

⁵ „*Gramatica practică romano-franceză*”, Buda, 1833, prefață.

⁶ „*Geografie istorică, astronomică, naturală și ciobănașă*”, București, 1835, p. IV—V.

⁷ *Oglinda înțelepciuni cunoștința sinegului coprinădoare de antropologie și cosmologie...* București, 1843, p. XI.

⁸ *Fabule în versuri sau poeziile alegorice*, Iași, 1835, preface.

⁹ „*Gramatica românească pentru înțelegerea tinerilor*”, Buda, 1822, p. 184.

¹⁰ *Curierul românesc*, 1832, nr. 29, mai 8, p. 116.

In prezent : scriitorii „au luat limba, au imbogățit-o”; în viitor : „limba românească lucrându-se se poate face una din cele mai dulci și cele mai mlădioase limbi ale Europei”¹.

Se atinge, în afirmația de mai sus, și problema aportului scriitorilor la dezvoltarea limbii române literare. Preocuparea aceasta nu este incidentală, izolată ; ea se regăsește mereu în textele din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Se recunoaște de acum rolul considerabil al scriitorului în formarea, dezvoltarea, îmbogățirea și cultivarea limbii române. Nicăieri poate, în această epocă, nu s-a subliniat mai clar rolul creator al scriitorului ca în următoarele cuvinte ale lui Heliade : „Literații își fac singuri termenii cind dobândesc ideile, și lumea se ia după aceia cari au dat limbii niște termeni și niște forme potrivite pe firea ei”². Limba periodicelor, care rezultă din efortul colectiv al scriitorilor epocii, este considerată adesea ca model de limbă corectă, ca îndrumător de prestigiu. „Cu plăcere vîdem – se scrie în *Albina românească* – că publicarea foilor periodice în limba patriei, are asupra culturii limbii o înriurire folositoare”³. Aceeași revistă afiră că „chemarea” ziarelor „este mai cu sămă a prelucra limba”⁴.

Una dintre cele mai arătoare probleme ale epocii este aceea a unificării limbii române literare. Ciljiva moldoveni, în frunte cu P. G. Seulescu, acuză pe munteni de a fi încercat să impună tuturor provinciilor graiul lor, de „a-și face provințialismul idiomă comună și oarecum cu putere dictatorică fără învoiearea nației”⁵; extinderea graiului muntenesc în limba scriitorilor din celelalte provincii reprezintă, pentru acesta, un adevărat pericol : „filologii Țării Românești . . . cer ca toți

românii să urmeze provințialismului lor, atâtind cu asemenea renovații solice o polemică între literații români . . . Din astfel de neînțălegeri se iviră mai multe forme gramaticeschi, mai multe secte literarie și desbinări căsunătoare . . . nației românești, carea, precumui este începutul unul, de asemenea are trebuința de o singură limbă”⁶.

O replică oportună la aceste declarații alarmante vine tocmai din partea unui moldovean, a lui Costache Negruzz, care afirmă că el însuși urmează „regulelor literaților munteani” : „Cuvîntul pentru ce am urmat regulelor literaților munteani, este că ele mii s-au părut potrivite pe timpul [sic != tipul] limbii, mai înțălesă și mai românească”⁷.

Există însă – în această perioadă – și ideea că limba literară trebuie fundamentată pe stilul cărților bisericești. Același Seulescu scria, cu alt prilej, că scriitorii pot ajunge la unire „în privirea [= privința] formelor” numai „avind de model stilul cărților bisericești”⁸. Recomandarea lui Seulescu nu e urmată nici de autorul ei; Negruzz observa, cu ironie, că stilul articolelor lui Seulescu „e departe de stilul bisericeștii cit cerul de pămînt”⁹. Ideea apropierea limbii literare de aceea a cărților bisericești apare des în epocă și provine din constatarea că stilul operelor religioase era, dintre stilurile existente, cel mai unitar. literatura bisericească având cea mai veche tradiție în cultura românească.

Asupra altor probleme ale limbii literare – așa cum apar ele în prima jumătate a secolului al XIX-lea – vom reveni într-o notă viitoare.

Mircea Seche

¹ Heravim Nestor, *Atala-Réné* de F. A. de Chateaubriand, București, 1839, p. I–III.

² *Paralelismul între limba română și italiana*, București, 1840–1841, vol. I, p. 53–54.

³ *Albina românească*, XV (1843), nr. 56, iulie 18, p. 221.

⁴ Idem, XIX (1847), nr. 3, ianuarie 9, p. 10.

⁵ Idem, X (1839), nr. 64, august 18, p. 263–266.

⁶ Idem, X (1839), nr. 51, iunie 29, p. 209–212.

⁷ Idem, X (1839), nr. 59, iulie 27, p. 244; cf. aceeași idee la I. Genilie, în supliment la *Cantor de avis și comers*, 1838, mai 13.

⁸ *Albina românească*, X (1839), nr. 55, suplement, iulie 13, p. 230.

⁹ Idem, (1839), nr. 59, iulie 27, p. 245.